

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВОДИ У ВИРОБНИЦТВІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Лекції № 3-4
Проф. Стрікаленко Т.В.

Основні питання:

- 1. Місце і значення лабораторного контролю якості води в управлінні виробництвом продуктів харчування**
- 2. Загальна характеристика методів визначення показників якості води. Нормативні та особливі вимоги до якості питної води при виробництві окремих харчових продуктів**
  - 3. “GMP” (якісна виробнича практика) в гігієнічних кодексах Комісії Codex Alimentarius**

Принципова схема управління безпечністю виробництва питних вод

<u>«Точки» управління</u>	<u>Об'єкти управління</u>	<u>Задачі</u>	<u>Ефективність по впливу на..</u>
<u>1. Управління ресурсами</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Водопр. вода, вода из подземных и поверхностных источников • Водопроводные сети (уличные, внутриквартальные, домовые) 	Повышение качества воды (доведение до гигиенических требований)	<ul style="list-style-type: none"> • Самочувствие и здоровье потребителей • Окружающую природную среду
<u>2. Управління виробництвом</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Водоочистные установки (ВОУ) коллективного и индивидуального пользования • Технологическое (вспомогательное) оборудование на предприятии • Сервисная служба • Лаборатория, методики • Квалификация специалистов 	<ul style="list-style-type: none"> • Контроль за соответствием ВО паспортным характеристикам • Контроль на этапах (ККТ) производства воды • Контроль за соответствием воды паспортным (ВО) характеристикам 	<ul style="list-style-type: none"> • Здоровье и самочувствие потребителей • Ресурс ВОУ • Окружающую природную среду
<u>3. Управління доставкою</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Емкости хранения (РЧВ) • Транспортировка и хранение питьевой воды • Реагенты, методики применения 	<ul style="list-style-type: none"> • Сохранение параметров качества питьевой воды • Контроль за соблюдением гарантий производителя, ТУ 	<ul style="list-style-type: none"> • Здоровье и самочувствие потребителей • Окружающую природную среду
<u>4. Управління якістю води</u>	<ul style="list-style-type: none"> • ККТ* на этапах производства • Лаборатория, методики • Квалификация специалистов 	Обеспечение потребителей питьевой водой, соответствующей нормативам и рекомендациям	<ul style="list-style-type: none"> • Здоровье и самочувствие потребителей
<u>5. Розробка методичного супроводження</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Производители питьевой воды (разных форм собственности) • Сервисная служба, лаборатория 	Создание инструмента для реализации мероприятий по управлению качеством питьевой воды	<ul style="list-style-type: none"> • Самочувствие и здоровье потребителей • Доверие к питьевой воде (имидж воды)

Рівні вирішення управлінських задач

Макрорівень (метауправління) - рішення проблем самоорганізації системи управління (задачі ідеології та політики цілеспрямування, стратегії розвитку системи управління у цілому, визначення її структури, функцій підсистем, кадрової політики найвищого менеджменту тощо)

Технологічний аспект управління –

- управління ефективністю взаємодії суб'єкта і об'єкта системи управління;
- виконання загальних функцій управління у розрізі реально поставлених цілей

Конкретне управління діяльністю підсистем для досягнення цілей, що є на нижчому рівні дерева цілей

ЛАБОРАТОРІЯ ОО МАНЕБ :

- ПЕРЕВІРЕНО - 14 підприємств, що виробляють ФПВ, з них на 7 підприємствах готова продукція не відповідала НД.
- Аналіз продукції цих 7 підприємств засвідчив:
  - у всіх ФПВ: ЗМЧ > 20 КУО/см³;
  - у ФПВ 6 підприємств – плісняві гриби (позеленіння)

• Аналіз санітарного стану цих 7 підприємств:

- На 3 підприємствах загальне обсіменіння повітря > 2000 КУО/м³,
- На тих же підприємствах - плісняві гриби (2-10 КУО/м³) у змивах зі стін та підлоги,
- На усіх 7 підприємствах у змивах із обладнання у виробничих цехах загальне обсіменіння > 50 КУО/см²,
- На 2 підприємствах у змивах із внутрішньої поверхні трубопроводів, шлангів, "рукавів" через 48 год після санброки виявлені дріжджі та *P.aeruginosa* (2-5 КУО/см³) + приріст заганої обсіменінності склав ~ 50 КУО/см³ за добу,
- На 2 підприємствах у змивах з рук працівників виробничого цеху виявлені БГКП (2-5 КУО/10см³ змиву), а у одного працівника - *S.aureus*
- На 3 підприємствах виявлено обсіменіння БГКП спецодягу працівників виробничих цехів (1-7 КУО/см³ змиву)

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

- **Управління безпечністю харчових продуктів виробництвом**
(GHP, GMP, HACCP)

Управління якістю управління виробництвом
ISO 9000-22000

Стратегія управління
(TQM, TQMS)

- **Основа складання переліку усіх потенціальних ризиків** – технологічна схема кожної стадії виробництва (ТІ)
- **ККТ** – встановлюють лише для даного виробництва (граничні межі – згідно з вимогами ДСанПіНу, МВ, МР)

МЕТОДИЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАДАЧ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВОДИ

- Санітарні правила і норми (Україна - ДСанПіН 2.2.4.171-10)
- Санітарні правила, НАССР (Україна – відсутні)
- Методичні вказівки, Інструкції (Україна – відсутні)
- Методичні рекомендації (регіон-2005-2019рр.)

ДСанПіН 2.2.4-171-10

**"Гігієнічні вимоги до води питної,
призначеної для споживання людиною"**

**Питна вода, призначена для споживання
людиною, повинна відповідати таким
гігієнічним вимогам:**

- бути безпечною в епідемічному та
радіаційному відношенні,**
- мати сприятливі органолептичні
властивості та**
- мати нешкідливий хімічний склад**

АЛЮМІНІЙ (0.2 мг/л) І ЗДОРОВ'Я

(не есенціальний елемент)

Деякі типи патології:

- Старечий алюміноз (просте накопичення алюмінія в ЦНС)
- Хвороба Альцгеймера (злякисний нейроалюміноз)
- Діалізна енцефалопатія
- Аліментарна енцефалопатія (казеїнова)
- Ятрогенна алюмінієва остеодистрофія
- Легеневий алюміноз (бронхіти, пневмонії, астма)
- Кардіальний алюміноз (токсичний міокардит, аритмії)
- Вторинний алюміноз ЦНС (о. Гуам, п/о Кії)
- Скопичення алюмінію може мати патогенетичне значення також при деяких типах інших патологій (21-трисомія, рак сечового пухиря, пігментна дистрофія сітківки ока, міопатії, гастрити тощо)

Вклад води у добову дозу надходження біогених елементів у організм

Ca – 20%

Mg – 25%

F – 50-80%

I – 50%

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЯКОСТІ ВОДИ І ЗАХВОРЮВАНОСТІ У ПРИАРАЛЬІ (Узбекистан, Файзієва Д.Х.та ін., 2002 р)

Характеристики	Споживання населенням води	
	<u>Водопровідної</u>	<u>Колодязної (30%)</u>
Деякі показники якості води:		
*Загальна мінералізація	930 - 1600 мг/л	1500-3300 мг/л
* <u>Твердість</u>	7.6 – 14.7 мМ	14.3 – 26.8 мМ
*Натрій	40 – 208 мг/л	118 – 610 мг/л
Поширення на 1000 жителів		
* <u>Сечокам'яна хвороба</u>	5.3	4.2
*Артер. гіпертензія	12.6	44.8

Вимоги до якості води для виробництва горілки, пива і безалкогольної продукції

Найменування	Вимоги до води для горілки за ТР-10-04-03-09-88		Вимоги до води за ТІ-10-5031536-73-10	
	Для води с вихідною твердістю до 1 мг- екв/л	Для води з вихідною твердістю понад 1 мг- екв/л	пива	безалкогольних напоїв
рН	< 7,8	< 7,8	6 – 6,5	3 – 6
СГ, мг/л	80	25	100 – 150	100 – 150
SO ₄ ²⁺ , мг/л	100	20	100 – 150	100 – 150
Mg ²⁺ , мг/л	1,30	7	следи	–
<u>Твердість, мг-екв/л</u>	0,2	1	2 – 4	0,7
<u>Ca²⁺, мг/л</u>	1,30	7	40-80	–
<u>Лужність, мг-екв/л</u>	4	1	0,5 – 1,5	0,5 – 1,5
<u>Сухий залишок, мг/л</u>	500	100	500	500
Нітрати, мг/л	40	40	10	10
Фосфати, мг/л	0,1	0,1	–	–
Мідь, мг/л	0,1	0,1	0,5	1
Силікати (за Si), мг/л	7	3	2	2
Залізо, мг/л	0,13	0,1	0,1	0,2
Марганець, мг/л,	0,1	0,1	0,1	0,1
Окиснюваність, мг O ₂ /л	6	6	2	–
Каламутність, мг/л	1,50	1,50	1	1
Кольоровість, град	0	0	10	10

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЯКОСТІ ВОДИ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

- Консервна промисловість:
  - бобові – твердість ≤ 7 мгекв/л
  - деякі плоди, овочі – $+0.05-0.7\%$ CaCl₂
- Приготування чіпсів – при бланшуванні $+1\%$ CaCl₂
- Обробка тушок птиці озонвмісною сумішшю
(С озону > 10 мгОз /л)
- Технологічна вода – твердість ≤ 0.1 мгекв/л
мінімізація CO₂, H₂S, розчинений кисень < 0.01 мг/л
- Горілка – для надання «м'якого смаку»+ ($> Mg$)

ДЕЯКІ ПОКАЗНИКИ ХІМІЧНОГО СКЛАДУ ВОДИ ДЛЯ ПРИГОТУВАННЯ ПИВА

Найменування	Ca ²⁺ мг/л	Mg ²⁺ мг/л	Na + мг/л	Fe ²⁺³ мг/л	S ⁰⁴⁻ мг/л	Cl - мг/л	HCO ₃ мг/л	O ₂ мг/л	Твердість, М	Сухий залишок мг/л
Пільзень	7	2	2	0.05	5	5	15	2	0.6	35
Мюнхен	75	18	2	0.28	10	2	150	7	5	275
Вена	200	60	8	0.3	125	12	120	8	15	850
Дортмунд	225	40	60	0.3	120	60	180	7	15	1000
Лондон	90	5	15	0.25	40	20	125	6	4.7	300
Дублін	120	5	12	0.2	55	20	125	4	6	350
Йоркшир	100	15	25	0.3	65	30	150	4	5.5	400
Единбург	120	25	55	0.18	140	65	225	5	7	650
Бертон	275	40	25	0.3	450	35	260	7	17	1100
Москва	56	14	14	0.2	30	30	180	4	3.7	320
Петербург	15	5	5	0.1	15	12	68	6	0.9	90

Фізико-хімічні показники якості води і основні методи їх контролю

- Органолептичні показники: смак, запах, кольоровість, каламутність
- Загальні фізико-хімічні показники:
  - рН, зважені речовини, твердість загальна, лужність загальна, сухий залишок
  - (мінералізація), окислюваність, питома
  - електропровідність,
  - Показники хімічного складу води: кальцій, магній, залізо, марганець, алюміній, мідь, калій, натрій, амоній, карбонати, гідрокарбонати, нітрати, нітроти, сульфати, хлориди, силікати, фосфати, сірководень,
  - Залишкові кількості дезінфектантів (хлор, озон тощо),
  - Токсичні компоненти: кадмій, ртуть, кобальт, миш'як, хром, цинк, свинець

- *Фотометрія*
- *Титриметрія*
- *рН-метрія*
- *Фотометрія*
- *Гравіметрія*
- *Фотометрія*
- *Спектрофотометрія (у т.ч. – ААС)*
- *Титриметрія*
- *Хроматографія (у т.ч. ГРХ, РХ, ІХ тощо)*

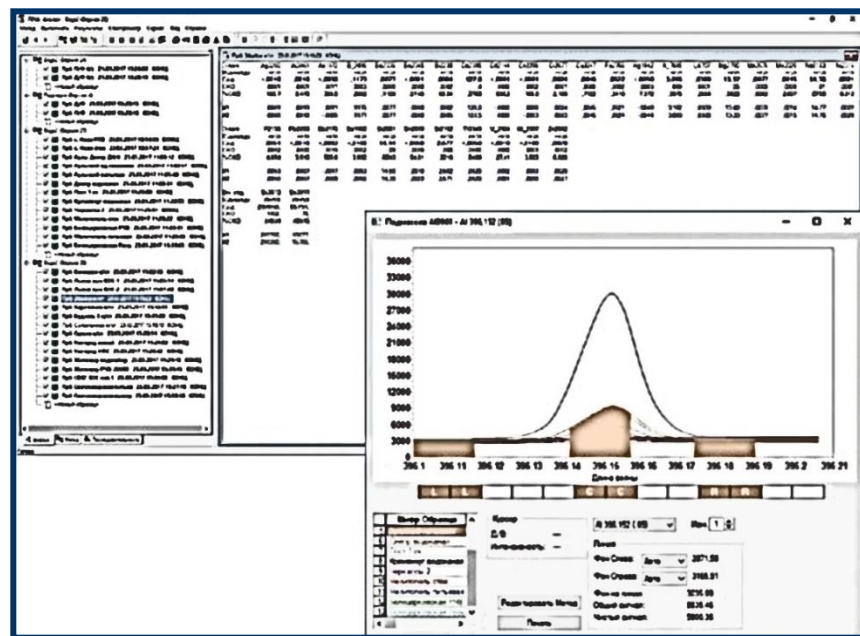

СПЕКТРОМЕТРИ З ІНДУКТИВНО-СВ'ЯЗАНОЮ ПЛАЗМОЮ ДЛЯ ЕЛЕМЕНТНОГО АНАЛІЗУ ВОДИ

(ДСТУ ISO 11885:2005 «Визначання 33 елементів методом атомно-емісійної спектроскопії з індуктивно-зв'язаною плазмою»)

• **ІСП-мас-спектрометр SHIMADZU моделі ICPMS-2030**

• **Вимірювання на моделі ICPE-9820**

 SHIMADZU
Excellence in Science

Йонна хроматографія Metrohm

Compact IC

**... для рутинних
аналізів**

Professional IC

**... для рутинних
аналізів та наукових
розробок**

Online IC

**... для виробничого
контролю**

Compact IC

Встроєна прободготовка:

- *Ультрафільтрація*
- *Діаліз*
- *Видалення матриці*
- *Розведення*
- *Концентрування*
- *Метод МіРТ – дозування частки петлі*
- *Автоматичне калібрування*

Professional IC

Интеллектуальная хроматография

- Простота работы с оборудованием Metrohm заключена в новом исполнении прибора:
  - Интеллектуальные компоненты системы
  - Моментальное распознавание всех компонентов системы, таких как: версии оборудования, насосы, тип колонок, детектор
  - Мгновенная оптимизация всех параметров анализа: расход элюента, макс. давление
  - Мониторинг и контроль функционирования компонентов ИХ системы, подвижной фазы, колонок, калибровки, результатов и сервисных интервалов.
- Предотвращение ошибок оператора
- Простая обработка результатов

Water-Quality Data for Pharmaceuticals, Hormones, and Other Organic Wastewater Contaminants in U.S. Streams, 1999-2007 **(U.S. Geological Survey, EPA, TSHP, 2008)**

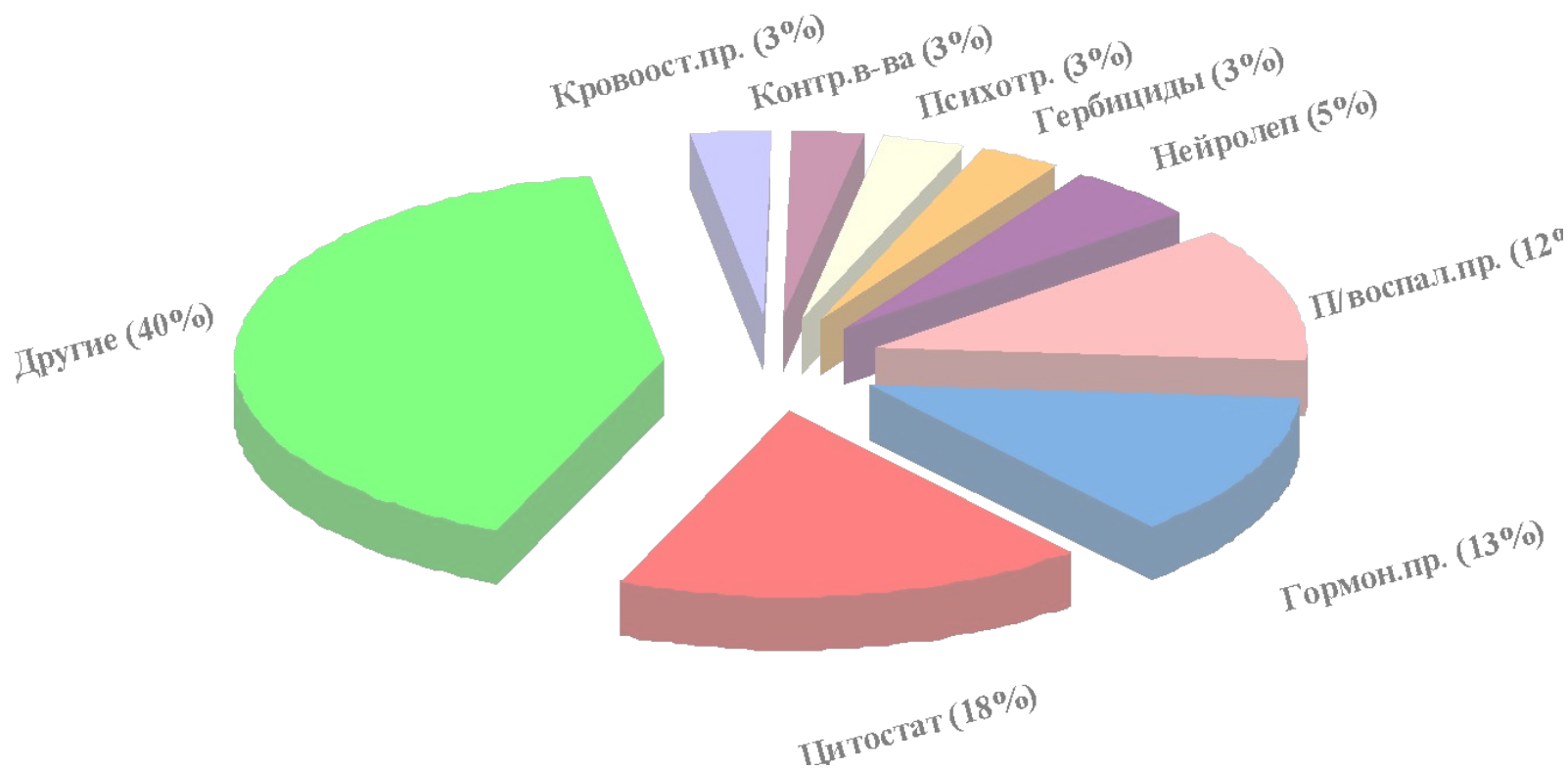
- Обстежено 139 джерел води у 39 штатах США
- Проаналізовано 95 визначених забруднюючих речовин (АЗ)
- Що найменше одна з АЗ визначена у 80% проб води
- 82 из 95 АЗ були знайдені що найменше в 1 пробі (в 1 зразку води)
- 75% зразків містило > 1 АЗ
- 54% зразків містило > 5 АЗ
- 34% зразків містило > 10 АЗ

Найбільш часто у зразках води знаходили: Acetaminophen, Acetophenon, Cis-androsteron, Chlortetracycline, Cholesterol, Cimetidin, Codein, Diethylphthalat, Digoxin, Diltiazem, Erythromycin, 17a-estradiol, 17b-estradiol, Estrone, Metformin, Naphtalene, Phenanthrene, Progesterone, Triclozan, Sulfadimethoxine, Sulphamethazine, Testosteron, Tetracycline e.al

Фармакологічні сполуки у питній воді Німеччини у 2003-2010рр (141 лік. Реч.; 30 груп; 16 активних інгредієнтів)

Ефективність засобів обробки води по видаленню фарм.препаратів, засобів побутової хімії, особистої гігієни (KWR, 2016)

Окремі засоби	Видалення, %
Фільтрація/коагуляція/флокуляція	≤20 %
Нанофільтрація	70 - 90
Зворотний осмос	~ 90
Сорбція на активному вугіллі	70 - 90
Пом'якшення (йонобмінні смоли)	≤20
Cl ₂ / ClO ₂	≤20 - 40
УФ-випромінення	40 - 90
Озонування/суміш оксидантів	20 - 90

Эффективность средств обработки воды по удалению фарм.препаратов, средств бытовой химии, личной гигиены (KWR, 2016)

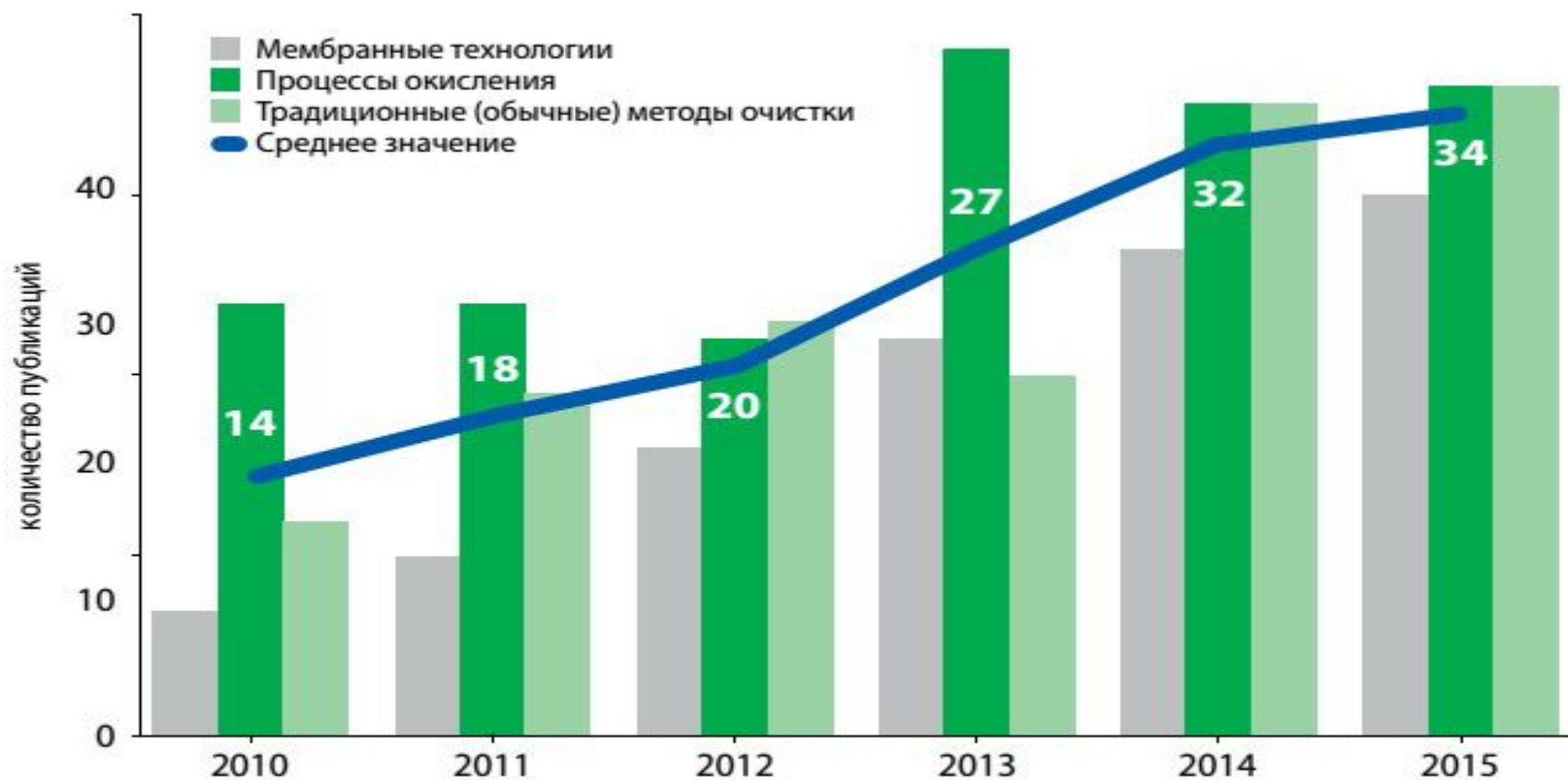
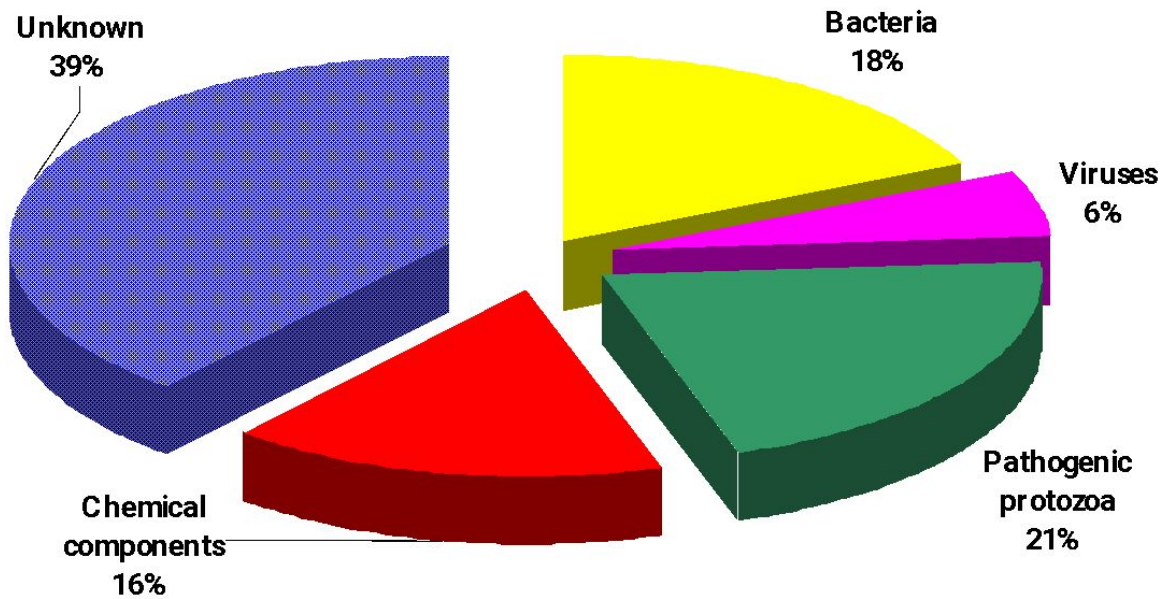

Таблица 1. Анализ информации об удалении диклофенака из сточных вод в публикациях последних лет

Основні причини водо-зумовлених захворювань (2018 р)

Управління якістю води

*Управляти має той,
хто знає
для чого управляти і
як управляти*

•
Ф. У. Тейлор

Принципова схема управління безпечністю виробництва питних вод

«Точки» управління	Об'єкти управління	Задачі	Ефективність по впливу на..
<u>1. Управління ресурсами</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Водопр. вода, вода из подземных и поверхностных источников • Водопроводные сети (уличные, внутриквартальные, домовые) 	Повышение качества воды (доведение до гигиенических требований)	<ul style="list-style-type: none"> • Самочувствие и здоровье потребителей • Окружающую природную среду
<u>2. Управління виробництвом</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Водоочистные установки (ВОУ) коллективного и индивидуального пользования • Технологическое (вспомогательное) оборудование на предприятии • Сервисная служба • Лаборатория, методики • Квалификация специалистов 	<ul style="list-style-type: none"> • Контроль за соответствием ВО паспортным характеристикам • Контроль на этапах (ККТ) производства воды • Контроль за соответствием воды паспортным (ВО) характеристикам 	<ul style="list-style-type: none"> • Здоровье и самочувствие потребителей • Ресурс ВОУ • Окружающую природную среду
<u>3. Управління доставкою</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Емкости хранения (РЧВ) • Транспортировка и хранение питьевой воды • Реагенты, методики применения 	<ul style="list-style-type: none"> • Сохранение параметров качества питьевой воды • Контроль за соблюдением гарантий производителя, ТУ 	<ul style="list-style-type: none"> • Здоровье и самочувствие потребителей • Окружающую природную среду
<u>4. Управління якістю води</u>	<ul style="list-style-type: none"> • ККТ* на этапах производства • Лаборатория, методики • Квалификация специалистов 	Обеспечение потребителей питьевой водой, соответствующей нормативам и рекомендациям	<ul style="list-style-type: none"> • Здоровье и самочувствие потребителей
<u>5. Розробка методичного супроводження</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Производители питьевой воды (разных форм собственности) • Сервисная служба, лаборатория 	Создание инструмента для реализации мероприятий по управлению качеством питьевой воды	<ul style="list-style-type: none"> • Самочувствие и здоровье потребителей • Доверие к питьевой воде (имидж воды)

ВОДА – СПРАВА КОМПЕТЕНТИХ !

